

Actief burgerschap en sociale integratie

Is burgerschapsvorming weer een probleem van de samenleving dat op het bordje van de school wordt gelegd? Is het 'weer iets dat erbij komt'?

In dit artikel wordt eerst ingegaan op actief burgerschap als nieuwe of niet zo nieuwe opdracht van het onderwijs. Daarna volgt een samenvatting van teksten over burgerschap: de wettelijke achtergrond, de normen van de inspectie en de democratische basiswaarden.

Opgelegde taak, of kern van ons onderwijs?

Sommige scholen voelen zich verplicht om zich – naast alle andere veranderonderwerpen – ook nog bezig te houden met burgerschap, omdat de overheid en de inspectie dat nu eenmaal vragen. Voor hen is het wéér een onderwerp erbij, waar ze het liefst zo snel mogelijk mee klaar zijn. De eerlijkheid gebiedt me te schrijven dat ik dit ook heb gedacht. Weer een nieuwe term in onderwijsland; daar moet je de leerkrachten toch niet mee lastig vallen!

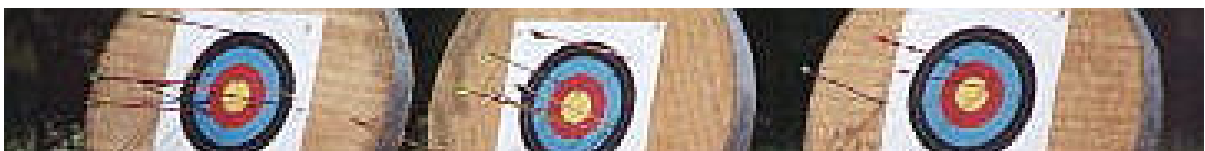
Langzamerhand ben ik dat anders gaan zien. Al is de term 'burgerschap' aanvankelijk vreemd, het blijkt te gaan om wat veel leerkrachten het hart van hun onderwijs vinden. Het gaat om de pedagogische taak die de leerkrachten en de school zichzelf stellen. De maatschappij vraagt als het ware: 'School, hoe zie je jezelf? Waar gaat het je om? Wat wil je de kinderen meegeven? Wat hoop je voor hen en wat verwacht je van hen?'

Burgerschapsvorming doen we allang!

In feite doen alle scholen en leerkrachten al veel aan burgerschapsvorming, ook al noemen zij het anders. Kinderen worden allang voorbereid op een samenleving, waarin ze actief kunnen mee doen, door hun stem te laten horen, door mee te praten, door te luisteren naar anderen, door solidair te zijn. Er zijn scholen die allang zien dat in hun 'witte' school het risico aanwezig is dat kinderen niet leren omgaan met andere culturen, en die daar extra aandacht aan schenken.

Begrip voor anderen, verdraagzaamheid, gelijkwaardigheid, uitkomen voor je mening: het zijn waarden die veel leerkracht 'van nature' voorleven. Het enige punt is, dat dit niet overal even bewust en kritisch geschiedt. Daar kan de aandacht voor burgerschap de scholen een kans bieden.

Visie, doelen en planmatig onderwijsaanbod

De vraag is dus welke visie de school heeft op 'burgerschap'. Wat wil jij als leerkracht, wat wil jullie team en school? Wil je dat de kinderen later burgers worden die zich aanpassen aan wat de samenleving vraagt? Of wil je eerder dat ze baas worden over hun eigen leven, en zelf beslissen hoe dat leven inrichten? Er wordt wel onderscheid gemaakt tussen vier

typen burgers, zoals in het staatje hieronder. Op grond van de visie op burgerschap, en de risico's en kansen die men in de omgeving ziet, kan de school haar doelen formuleren en zonedig het onderwijsaanbod aanpassen of samen afstemmen. Sol-identiteitsbegeleiders kan u daarbij helpen.

Opvoedingsdoelen	Typen burgerschap			
	Aanpassingsgerichte burger	Individualistische burger	Kritisch democratische burger	Bezielde burger
1. Aanpassing en disciplineren	Erg belangrijk	Minder belangrijk (met name aanpassing)	Minder belangrijk (met name disciplineren)	Minder belangrijk
2. Zelfstandigheid en kritische meningsvorming	Minder belangrijk	Erg belangrijk	Erg belangrijk	Belangrijk
3. Sociale betrokkenheid	Erg belangrijk	Minder belangrijk	Erg belangrijk	Erg belangrijk
4. Ontplooiën maatschappelijke initiatieven	Minder belangrijk	Minder belangrijk	Belangrijk	Erg belangrijk

(Uit 'Jong gedaan, oud geleerd', JSW-boek 37, Jan de Bas, www.jonggedaanoudgeleerd.nl)

WETTELIJKE ACHTERGROND

De opdracht aan scholen om actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen is vastgelegd in de wet en luidt:

“Het onderwijs:

- a. gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving,
- b. is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, en
- c. is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten.”

Kerdoelen

De wenselijke opbrengsten van het onderwijs voor wat betreft burgerschap en integratie zijn ook terug te vinden in de herziene kerndoelen, met name:

36 De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen.

34 De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.

35 De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.

39 De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

INSPECTIE

De inspectie van onderwijs beoordeelt daarom ook de kwaliteit van de scholen op het gebied van burgerschap en integratie. In de brochure 'Toezicht op burgerschap en integratie' is dat uitgewerkt (www.onderwijsinspectie.nl). Daar worden twee indicatoren genoemd: de kwaliteitszorg en het onderwijsaanbod.

Indicator kwaliteitszorg burgerschap en integratie

- Visie en planmatigheid: De school heeft een visie op burgerschap en integratie, en geeft daar planmatig invulling aan.
- Verantwoording: De school verantwoordt deze visie en de wijze waarop ze daar invulling aan geeft.
- Resultaten: De school evalueert of de voor burgerschap en integratie beoogde doelen worden gerealiseerd.
- Risico's: De school stemt het aanbod mede af op risico's en ongewenste opvattingen, houdingen en gedragingen van leerlingen rond burgerschap en integratie.

Indicator aanbod burgerschap en integratie

- Sociale competenties: De school schenkt aandacht aan bevordering van sociale competenties.
- Openheid naar de samenleving en de diversiteit die daarin aanwezig is: De school schenkt aandacht aan de samenleving en de diversiteit daarin, en bevordert deelname aan en betrokkenheid bij de samenleving.
- Basiswaarden en democratische rechtsstaat: De school bevordert basiswaarden en de kennis, houdingen en vaardigheden voor participatie in de democratische rechtsstaat.
- School als 'oefenplaats': De school brengt burgerschap en integratie ook zelf in de praktijk.

Norm (minimumeisen)

Zoals blijkt uit het schrijven van de inspectie, is de norm in 2008 aangepast in het kader van een gefaseerde uitbouw van het toezicht. ('Toezicht op burgerschap: normering aangepast'. Zie www.onderwijsinspectie.nl). Het toezicht blijft terughoudend om scholen de ruimte te geven om zelf invulling te geven aan het onderwijs. Het is niet de bedoeling om voor te schrijven hoé scholen aandacht moeten geven aan burgerschap en integratie.

De norm bij de indicator kwaliteitszorg:

In de beoordeling telde de inspectie tot nu toe alleen het vierde aandachtspunt mee: is de school alert op risico's (zoals tendensen tot onverdraagzaamheid of radicalisering onder leerlingen of in de omgeving waar ze opgroeien) en doet ze daar dan ook wat aan (stemt de school het aanbod op af)?

Nu wordt de kwaliteit echter ook als onvoldoende beoordeeld, als de school niet beschikt over een visie, waarin de opvatting van de school over burgerschap is aangegeven. Deze visie dient planmatig te zijn uitgewerkt in doelen en een onderwijsaanbod waarmee de

school die visie wil realiseren. Ook is van belang dat de school de visie en de manier waarop ze burgerschap bevordert, voor ouders, leerlingen en omgeving inzichtelijk maakt.

De minimumeisen zijn dus:

- De school heeft een visie op wijze waarop ze burgerschap en integratie wil bevorderen, geeft daar planmatig invulling aan en stelt doelen.
- De school verantwoordt de wijze waarop ze invulling geeft aan bevordering van burgerschap.
- De school heeft inzicht in mogelijke risico's rond burgerschap onder leerlingen en speelt daar bij de invulling van het onderwijs zonnodig op in.

De norm bij de indicator onderwijsaanbod:

In de beoordeling lette de inspectie tot nu toe alleen op het derde aandachtspunt: bevordert de school de basiswaarden en de kennis, houdingen en vaardigheden voor participatie in de democratische rechtsstaat?

Nu komt daar bij dat de school in het onderwijsaanbod aan minstens twee van de vier punten voldoende aandacht moet besteden.

De minimumeisen zijn dus:

- Minimaal twee van de vier punten zijn in de praktijk voldoende zichtbaar.
- Het onderwijs van de school is niet strijdig met de basiswaarden en corrigeert de uitlatingen van leerlingen als dat nodig is.

BASISWAARDEN VAN DEMOCRATIE

In de brochure van de inspectie worden in een bijlage de basiswaarden van de democratische rechtstaat beschreven:

Vrijheid van meningsuiting betekent dat je mag zeggen of schrijven wat je denkt, of tegen de opvatting van anderen in mag gaan. Iedereen mag dus ook zijn of haar geloof uitdragen, of zijn of haar mening aan anderen voorhouden. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Gelijkwaardigheid betekent dat mensen van gelijke waarde zijn. Daarbij maakt het niet uit wat je denkbeelden zijn of wat je gelooft. Je hoeft niet te vinden dat die denkbeelden of gebruiken zelf waardevol zijn, maar wel dat mensen met andere denkbeelden en gebruiken niet minder waard zijn dan jij, of dan jouw groep.

Begrip voor anderen betekent dat je probeert te begrijpen waarom mensen of groepen bepaalde denkbeelden of gebruiken hebben: wat is de achtergrond daarvan en waarom is dat belangrijk voor een ander.

Verdraagzaamheid (ook wel tolerantie genoemd) betekent dat je de mening of het gedrag van een ander accepteert, ook al ben je het er helemaal niet mee eens. En het betekent ook dat je ieder de ruimte wilt geven om zo'n mening of zulk gedrag te hebben. Natuurlijk moet iedereen zich daarbij wel houden aan de wet.

Autonomie betekent dat iedereen zelf kan bepalen wie hij/zij wil zijn en hoe hij/zij zijn/haar leven wil leiden. Ieder is dus bijvoorbeeld vrij om zelf te bepalen welke denkbeelden of welk geloof voor hem/haar belangrijk is. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Het afwijzen van onverdraagzaamheid (ook wel intolerantie genoemd) is het tegenovergestelde van tolerantie. Onverdraagzaamheid betekent dat je vindt dat andere mensen of groepen, dingen waar jij het niet mee eens bent, niet zouden mogen denken of doen; en dat je het niet nodig vindt dat ieder de ruimte krijgt om zo'n mening of zulk gedrag te hebben.

Het afwijzen van discriminatie. Discriminatie betekent dat mensen of groepen bij anderen achtergesteld worden, of dat je vindt dat er voor mensen met andere denkbeelden of gebruiken niet zoveel ruimte hoeft te zijn, of dat die denkbeelden of gebruiken misschien zelfs verboden moeten worden.

(Uit de brochure 'Toezicht op burgerschap en integratie', www.onderwijsinspectie.nl)